

Blaž Podlesnik

UDK 821.161.1.09 Gončarov I.A.

Ljubljana

Frazeološko-ideološka perspektiva pripovedovalca v odnosu do lika Oblomova v romanu Oblomov I. A. Gončarova

V razpravi sem želel predstaviti pripovedovalčev idejni svet v odnosu do idejnega sveta osrednjega lika, ki se v delu izraža predvsem na osnovi pripovedovalčevega vrednostnega odnosa do lika. V preučevanju vrednostnega odnosa pripovedovalca do osrednjega lika v romanu sem izhajal iz analize govorov obeh literarnih subjektov. Metodološko sem se oprl na teorijo perspektiv B. A. Uspenskega,¹ ki vprašanje perspektiv opredeljuje kot osnovni kompozicijski problem vseh umetnosti, ki so vezane na semantiko. Uspenski pojmuje strukturo umetniškega besedila kot splet različnih perspektiv. Perspektive (položaji oziroma gledišča, s katerih je podan govor v literarnem delu) tvorijo mrežo odnosov med posameznimi nosilci govora na različnih nivojih² literarnega dela. Vrednostni odnos med posameznimi subjekti v delu je po Uspenskem razviden na frazeološkem in ideološkem nivoju. Glede na to, da je edini izraz za izražanje perspektiv v literarnem delu govor posameznih subjektov, sta frazeološki in ideološki nivo v delu tesno povezana. Vrednostni odnosi se poleg neposrednih vrednostnih sodb na ideološkem nivoju kažejo tudi na frazeološkem nivoju v razmerju med govori posameznih nosilcev. Sovpadanje perspektiv dveh nosilcev govora na frazeološkem nivoju lahko nakazuje skupno ideološko stališče, lahko pa predstavlja le sredstvo za ironizacijo perspektive lika.

V povezavi z zunajliterarno stvarnostjo obdobja, v katerem je delo nastalo, omogočajo rezultati takšne analize razkritje svetovnonazorskih opredelitev posameznih subjektov. Frazeološko-ideološka perspektiva pripovedovalca v romanu Oblomov je nedvomno dominantna. V okviru tega romana ne moremo govoriti o polifonični organizaciji oziroma o obstoju več neodvisnih perspektiv. Govori vseh treh osrednjih likov (Oblomova, Štolca in Olge) so podrejeni vrednotenju s perspektive pripovedovalca. V takšni organizaciji govorov se razkriva tudi svetovnonazorska opredelitev avtorja. Dominantna pripovedovalčeva perspektiva se nahaja v središču strukture dela in kot taka posreduje osnovno idejo romana.

Mihail Vasiljevič Otradin³ predstavlja govor pripovedovalca v romanu Oblomov kot monoliten in hkrati raznolik. Monoliten, ker so elementi govora likov neobičajno spretno vpleteni v govor pripovedovalca, in raznolik, ker so oblike tega prehajanja različne, od komaj opaznih, zakrnelih

¹ Prim: Boris Uspenski (1979). Poetika kompozicije. Semiotika ikone. Beograd: Nolit, 16-48.

² Uspenski govori o frazeološkem, vrednostnem (ideološkem), časovnem in prostorskem nivoju. Prim: Uspenski, n. d., 11.

³ Михаил Васильевич Отрадин (1994). Проза И. А. Гончарова в литературном контексте. Санкт-Петербург: ИСПО, 1994, 141.

oblik, različnih oblik nepravega premege govora, do raznih oblik notranjih monologov. Frazeološki elementi, ki so značilni za govor lika, lahko nastopajo v pripovedovalčevem govoru v različnih vlogah. Lahko nakazujejo prehod k perspektivi lika ali pa so formalno ločeni od pripovedovalčevega govora in s tem vzpostavljajo distanco med obema perspektivama. Odnos med govorom pripovedovalca in govorom osrednjega lika (njunima frazeološkima perspektivama) se spreminja ob evoluciji oziroma poskusu evolucije⁴ lika Oblomova. Glede na te spremembe (različni odnosi med govori pripovedovalca in lika) lahko v romanu zasledujemo različna pripovedovalčeva vrednotenja lika.

1. Prehod k perspektivi lika kot sredstvo ironizacije

V prvem delu romana pripovedovalec dosegla ironizacijo lika s prehodi k perspektivi lika, ki jim sledi vzpostavitev distance med obema perspektivama. Takih primerov prehoda k perspektivi Oblomova, ki izražajo ironični odnos do lika, je največ, ko Gončarov v prvem delu prikazuje način življenja Oblomova v Peterburgu. Ko Oblomov prejme zaskrbljujoče pismo svojega upravitelja posestva, pripovedovalec opredeli problem s perspektive Oblomova, nato pa s pomočjo elementov govora,⁵ ki ne pripadajo Oblomovu, vzpostavi distanco med obema perspektivama in ironizira njegovo perspektivo:

Легко ли? Предстояло думать о средствах к принятию каких-нибудь мер. Впрочем, надо отдать справедливость заботливости Ильи Ильича о своих делах. Он по первому неприятному письму старосты, полученному несколько лет назад, уже стал создавать в уме план разных перемен и улучшений в порядке управления своим именем.⁶

Prvo vprašanje je zastavljeno s perspektive Oblomova, ki v svojem govoru večkrat govori o premoženjskih zadevah kot o nepremagljivih težavah. Z druženjem elementov *заботливостю о своих делах* in *несколько лет назад* pa v zadnjem stavku ironizira gledišče lika.

Podobno funkcijo ima druženje perspektiv v govoru o samem načrtu sprememb v upravljanju posestva:

Основная идея плана, расположение, главные части — все давно готово у него в голове; остались только подробности, сметы и цифры.

Они несколько лет неутомимо работает над планом, думает, размышляет и ходя, и лежа, и в людях; то дополняет, то изменяет разные статьи, то возобновляет в памяти придуманное вчера и забытое ночью. (*Обломов*, 53-54)⁷

Pripovedovalec govori o načrtu s perspektive Oblomova. Ideja je predstavljena kot glavni del načrta, medtem ko predstavlja konkretna izvedba le (*только*) podrobnosti in nekaj števil. Na prehod k perspektivi Oblomova kaže tudi uporaba sedanjika. Večina pripovedovalčevega govora je podana v pretekliku, medtem ko je tu ob prehodu k perspektivi Oblomova znotraj

⁴ Po mnenju M. Russel v romanu zaradi cikličnosti ne moremo govoriti o pravi evoluciji lika. Prim: Metchild Russel (1978). *Untersuchungen zur Theorie und Praxis der Typisierung bei I. A. Gončarov*. (München: Slavistische Beiträge, Band 118, 185-186.

⁵ Uspenski kot elemente govora lika opredeljuje jezikovna sredstva, ki so značilna za govor lika. Prim: Boris Uspenski, n. d., 28.

⁶ Иван. А. Гончаров (1979). *Обломов*. Ленинград: Илу, 7. — V nadaljevanju: Oblomov. V prevodu: »Ali je kaj čudnega? Moral je premišljati, na kakšen način in kako bi kaj ukrenil. Sicer pa je treba dati Ilji Iljiču priznanje glede skrbnosti v njegovih zadevah. Po prvem neprijetnem starostovem pismu, ki ga je prejel pred nekaj leti, je začel v glavi sestavljati načrt za razne spremembe in izboljšanja v redu in upravi na svojem posestvu.« Ivan A. Gončarov (1956). *Обломов*. Ljubljana: CZ, 44. — V nadaljevanju: Oblomov (CZ).

⁷ V prevodu: »Osnovna ideja načrta, razporedba in glavni del — vse je dovršeno v njegovi glavi; ostale so samo podrobnosti, podatki in številke. Več let že neutrudno dela na tem načrtu, razmišlja ga, presoja, ko leži in ko hodi in med ljudmi; zdaj ga izpolnjuje, zdaj nadomešča razne dele, zdaj obnavlja v spominu, kar je izmislil včeraj in ponoči pozabil; [...]« Oblomov (CZ), 104.

pripovedovalčevega govora uporabljen sedanjik. Pomen likovega dela je najprej podan s perspektive Oblomova (*неутомимо работаем*), hkrati pa je v zadnjem stavku s perspektive pripovedovalca reduciran na obnavljanje ponoči pozabljenih misli.

Podobno avtor ironizira inertnost in apatičnost Oblomova v odnosu do realnega okolja s pomočjo družjenja obeh perspektiv v govoru pripovedovalca v naslednjem citatu:

Он не какой-нибудь мелкий исполнитель чужой, готовой мысли; он сам творец и сам исполнитель своих идей.

Он, как встанет утром с постели, после чая ляжет тотчас на диван, подопрет голову рукой и обдумывает, не шадя сил, до тех пор, пока, наконец голова утомится от тяжелой работы и когда совесть скажет: довольно сделано сегодня для общего блага. (*Обломов*, 54)⁸

Vrednost Oblomovih razmišljanj je podana s perspektive Oblomova, v nasprotju z opisom tega njegovega početja, ki je podan s perspektive pripovedovalca. Oblomov se namreč med ležanjem utruja od težkega dela.

Kot predmet ironizacije nastopa v prvem delu romana tudi likova nedružabnost:

Илья Ильич еще холоднее простился с толпой друзей. Тотчас после первого письма старосты о недоимках и неурожае заменил он первого своего друга, повара, кухаркой, потом продал лошадей и, наконец, отпустил прочих «друзей». (*Обломов*, 49)⁹

Uporaba besede prijatelj (*друг*) v besedilu najprej brez navednic kaže na prehod k perspektivi lika. V drugem stavku se namreč ista beseda pojavi v navednicah. Tako je vzpostavljena distanca med obema perspektivama, hkrati pa je ironiziran likov pogled na kuharja kot prijatelja.

Pasivnost Oblomova je glavni predmet ironizacije v pripovedovalčevi predstavitvi Oblomova. Distanca med obema govoroma, ki je potrebna za doseganje ironije, se kaže tudi v besedni zvezi *dve nesreči*, ki jo Oblomov v svojem govoru večkrat uporabi, ko govori o nujni selitvi v drugo stanovanje in novi ureditvi posestva. V pripovedovalčevem govoru se ta besedna zveza pojavlja v navednicah in v poševnem tisku, kar jasno kaže na distanco oziroma na nesovpadanje obeh perspektiv. Z istim problemom povezani Štolcev izraz *obломовщина* pa v govoru pripovedovalca nastopa brez posebnih znamenj privzemanja tujega govora.¹⁰

Poleg ironizirane pasivnosti je v pripovedovalčevem govoru predstavljen tudi svet Oblomovega sanjarjenja. Pripovedovalec ga postavlja nasproti ironizirani dejavnosti Oblomova, vendar samega sanjarjenja ne ironizira. Svet sanjarjenja je predstavljen s perspektive Oblomova, na kar kaže pripovedni čas. Pripovedovalec prdstavlja sanjarjenje literarnega lika v sedanjiku.

Он любит вообразить себя иногда каким-нибудь непобедимым полководцем, перед которым не только Наполеон, но и Еруслан Лазаревич ничего не значит. (*Обломов*, 54)¹¹

⁸ V prevodu: »Oblomov ni neznan izvrševalec tuje, prevzete misli; sam je tvorec in sam izvrševalec svojih idej. Ko zjutraj vstane iz postelje, leže takoj po čaju spet na divan, si podpre z roko glavo in premišlja, ne da bi štedil s svojimi močmi, dokler, dokler se naposled glava ne utruja od težkega dela in mu vest ne reče: danes si storil dovolj za splošno blaginjo.« Oblomov (CZ), 104.

⁹ V prevodu: »Ilja Iljič se je še hladneje poslovil od trume tovarišev. Takoj po prvem starostovem pismu o zastankih in slabi letini je nadomestil svojega prvega tovariša, kuharja, s kuharico, nato je prodal konje in naposled odpustil druge 'tovariše'.« Oblomov (CZ), 98.

¹⁰ Uspenski opredeljuje tuj govor kot skupek frazeoloških elementov, značilnih za govor enega od ostalih nosilcev govora (lika). Prim: Boris Uspenski, n. d., 49.

¹¹ V prevodu: »Včasih si rad predstavlja samega sebe kot nepremagljivega vojskovodjo, v primeri s katerim ni samo Napoleon, temveč tudi Jeruslan Lazarevič pravi nič.« Oblomov (CZ), 105.

Vendar pa tu druženje perspektiv ni uporabljeno kot sredstvo ironizacije. To kaže na določeno stopnjo sovpadanja obeh vrednostnih perspektv (pripovedovalčeve in perspektive Oblomova) do sanjskega sveta lika, ki se kaže tudi v zadnjem poglavju prvega dela romana.

2. Pripovedovalčeva perspektiva v snu Oblomova

Poglavje Sen Oblomova je od ostalega besedila ločeno na dva načina. Za razliko od ostalih poglavij romana je posebej naslovljeno, hkrati pa se ta del znotraj romana začne podobno kot sam roman s prehodom od notranje perspektive pripovedovalca k zunanji.¹²

Где мы? В какой благословенный уголок земли перенес нас сон Обломова? Что за чудный край! (*Обломов*, 80)¹³

Pripovedovalec predpostavi prisotnost bralca z uporabo množinskih oblik (*мы, нас*) in retoričnim vprašanjem, kar kaže na zunanjo perspektivo glede na samo delo.

Tak prehod z notranje na zunanjo perspektivo glede na delo predstavlja po Uspenskem eno od možnosti postavljanja strukturalnega okvira¹⁴ dela na frazeološki nivoju in kaže na ločenost oziroma posebno vlogo zadnjega poglavja prvega dela od ostalega besedila.

Pripovedovalčeva frazeološko-ideološka perspektiva v opisu Oblomovke, rojstnega posestva Oblomova, se v veliki meri pokriva s perspektivo Oblomova. Na to kaže že čas pripovedovanja. Pripovedovalčev govor je za razliko od ostalih delov romana v sedanjiku, kar ustreza časovni perspektivi Oblomova. Poleg tega je kraj predstavljen kot ideal miru in sreče:

Измученное волнениями или вовсе не знакомое с ними сердце так и просится спрятаться в тот забытый всеми уголок и жить никому не ведомым счастьем. (*Обломов*, 81)¹⁵

Podobno je predstavljen življenjski ideal v govoru Oblomova. V obeh govorih so elementi miru, odmaknjenosti in pozabljenosti od sveta povezani s srečnim življenjem. Idealno življenje je, podobno kot v idealni podobi življenja, ki jo podaja Oblomov, povezano s hrano kot osrednjim elementom srečnega življenja.

V opisu sna ni ironizacije te idealne podobe, vendar pripovedovalec na zaključku poglavja v opisu vzgoje Oblomova izraža dvom v ustreznost te vzgoje, ko se Oblomov v sanjah spominja kepanja z vaškimi otroki, ki ga je doživel in so mu ga starši prepovedali:

Возблагодарили господу бога, потом напоили его мятой, тамбузиной, к вечеру еще малиной, и продержали дня три в постели, а ему бы одно могло быть полезно: опять играть в снежки... (*Обломов*, 116)¹⁶

Pripovedovalec v predstavitvi kepanja spet preide na pretekli čas in s tem vzpostavi distanco med lastno perspektivo in perspektivo Oblomova. Iz sanjskega sveta Oblomova se vrne v realnost in

¹² Po Uspenskem gre za dve obliki pripovedovalčeve perspektive v odnosu do literarnega dela. Pripovedovalec lahko podaja svoj govor z notranjega ali zunanjega položaja glede na dogajanje v delu. Uspenski kot značilni primer zunanjega položaja navaja pripovedovalčev nagovor bralca. Prim.: Boris Uspenski, n. d., 79.

¹³ V prevodu: »Kje smo? V kakšen blagoslovljen kos zemlje so nas prenesle sanje Oblomova? V kakšen tuj kraj?« Oblomov (CZ), 139.

¹⁴ Strukturno literarnega dela Uspenski pojmuje kot mrežo različnih perspektiv na različnih nivojih. Posebna organizacija perspektiv pa lahko služi tudi uokvirjanju te strukture ali njenega posebej izpostavljenega dela. Prim.: Boris Uspenski, n. d., 79.

¹⁵ V prevodu: »Od razburjenja izmučeno srce ali srce, ki teh krajev sploh ne pozna, si mora zaželeto, da bi se smelo skriti v ta od vsega sveta pozabljeni kotiček, kjer bi živel v sreči, ki ne bi bila znana nikomur.« Oblomov (CZ), 141.

¹⁶ Prevod citata je moj. V prevodu Josipa Vidmarja ni razviden prehod na pretekli čas. »Zahvalili so se vroče bogu, potem napojili Iljušo z meto ali z bezgom, zvečer še z malino in ga tri dni držali v postelji, fantu pa bi moglo koristiti samo eno; da bi se spet šel kepat ...«

pokaže na nezdržljivost obeh področij. S tem obratom je tudi sklenjen strukturalni okvir poglavja. Sovpadanje obeh perspektiv znotraj tega poglavja sicer nakazuje na pozitiven odnos pripovedovalca do idealov lika, starega patriarhalnega načina življenja in njegovih vrednot, vendar pa je ta pozitiven odnos omejen na sanjski svet in strogo ločen od realnosti (naslovljeno poglavje, strukturalni okvir).

Vrednostni odnos pripovedovalca do Oblomova je torej v prvem poglavju romana, ki je namenjen predvsem predstavitvi lika in njegovega življenja, ambivalenten. Oblomov je močno ironiziran v odnosu do svojega realnega okolja, hkrati pa je s pripovedovalčeve perspektive pozitivno vrednoten njegov sanjski svet, idealizem in želja po lepem in dobrem.

3. Prekrivanje obeh perspektiv

V drugem delu romana se Oblomov ob Štolcevem prihodu, ki ga poskuša vrniti v zunanji svet realnega življenja, zave nesmisla svoje eksistence, kar se jasno kaže tudi v junakovem govoru:

[...]да, я дряблѣй, ветхий, изношенный кафтан, но не от климата, не от трудов, а от того, что двенадцать лет во мне был заперт свет, который искал выхода, но только жег свою тюрьму, не вырвался на волю и угас. (*Обломов*, 150)¹⁷

Ob vprašanju, kako spremeniti način življenja, pa se perspektivi pripovedovalca in Oblomova spojata v pripovedovalčevem govoru:

Что ему делать теперь? Идти вперед или остаться? тот обломовский вопрос был для него хуже гамлетовского. Идти вперед — это значит вдруг сбросить широкий халат не только с плеч, но и с души, с ума; вместе с пылью и паутиной со стен смести паутину с глаз и прозреть!

Какой первый шаг сделать к тому? С чего начать? Не знаю, не могу... нет... лукавлю, знаю и... Да и Штольц тут, под боком; он сейчас скажет. (*Обломов*, 151-152)¹⁸

Pripovedovalec v svojem govoru prehaja od vprašanj, ki se porajajo Oblomovu, na oblike prve osebe ednine (*ne znam, ne mogu*). Gre za jasen prehod k perspektivi lika na frazeološki ravni. V podobnem odnosu sta pripovedovalčev in likov govor o Olgi Ilinski:

Оставались только два сухаря; он вздохнул свободно и решился взглянуть туда, куда пошла Ольга...

Боже! Она стоит у бюста, оперевшись на пьедестал, и следит за ним. Она ушла из своего угла, кажется, затем, чтоб свободнее смотреть на него. (*Обломов*, 155-156)¹⁹

Tu se znotraj pripovedovalčevega govora spet združita obe perspektivi. Pripovedovalec posreduje notranji monolog²⁰ Oblomova (sedanji čas). Na prehod k perspektivi lika kaže poleg tega tudi govor Oblomova, ko ta opazi Olgine poglede: »Боже мой, и она смотрит!!« (*Обломов*, 155). V obeh govorih se ob izražanju presenečenja pojavi isti vzklík (*боже!*).

¹⁷ V prevodu: »[...] da, ovenel sem, sprhnel, ponošen kaftan sem, toda ne zaradi podnebnja, ne od truda, temveč od tega, ker je bila v meni dvanajst let zaprta luč, ki je iskala izhoda in ki je samo sežigala svojo ječo, ne da bi prodrla iz nje, — ter ugašala.« Oblomov (CZ), 231.

¹⁸ V prevodu: »Kaj naj stori zdaj? Ali naj gre naprej ali naj ostane? To oblomovsko vprašanje je bilo zanj globlje od Hamletovega. Iti naprej pomeni vreči ohlapno haljo od sebe, in sicer ne samo z rame, temveč tudi z duše, z razuma; hkrati s prahom in pajčevinami omesti pajčevino tudi z oči in spregledati! Kakšen naj bo prvi korak k temu? Kje naj pričnem? Ne vem, ne morem... Ne... To je laž, vem in... Sicer pa je tudi Štolc tukaj; on mi takoj pove.« Oblomov (CZ), 233.

¹⁹ V prevodu: »Ostala sta samo še dva koščka; olajšano je vzdihnil in pogledal tja, kamor je šla Olga... Moj bog! Pri kipu stoji, se opira na stojalo in ga opazuje. Odšla je s svojega prostora, da bi ga laže opazovala.« Oblomov (CZ), 239.

²⁰ Notranji monolog lika predstavlja po Uspenskem jasno obliko prehoda k perspektivi lika na frazeološki ravni. Prim: Boris Uspenski, n. d., 54.

Distanca med pripovedovalčevu in likovo perspektivo se zmanjšuje tudi v pripovedovalčevem govoru o odnosu, ki ga vzpostavljata Oblomov in Olga:

Теперь и день и ночь, всякий час утра и вечера принимал свой образ и был или исполнен радужного сияния, или бесцветен и сумрачен, смотря по тому, наполнился ли этот час присутствием Ольги, или протекал без нее и, следовательно, протекал вяло и скучно.

Все это отражалось в его существе: в голове у него была сеть ежедневных, ежеминутных соображений, догадок, предвидений, мучений неизвестности, и все от вопросов, увидит или не увидит он ее? Что она скажет и сделает? Как посмотрит, какое даст ему поручение, о чем просит, будет довольна или нет? (*Обломов*, 193)²¹

Pripovedovalec ob posredovanju čustvovanja lika prehaja k njegovi perspektivi s pomočjo reprodukcije kratkih vprašanj, ki pripadajo liku.

Takšni prehodi k perspektivi lika, ki jih v delu lahko opazujemo na frazeološki ravni, kažejo na spremembo vrednostnega odnosa pripovedovalca. V drugem delu romana, v katerem lik poskuša spremeniti način življenja, nastopajo prehodi k perspektivi lika v vlogi zблиževanja obeh govorov. Takšno zблиževanje govorov kaže na pozitiven vrednostni odnos pripovedovalca do lika, ko lik pokaže aktivnost in voljo do življenja.

4. Distanca perspektiv, neposredno vrednotenje

Ker literarni lik v romanu ni sposoben do konca izpeljati sprememb v načinu življenja, se spet spremeni vrednostni odnos pripovedovalca do lika. Ko Oblomov prejme od staroste drugo pismo, ki mu onemogoči načrte za poroko z Olgo, spet reagira neodločno, kar je v pripovedovalčevem govoru jasno označeno kot negativno:

Одиакo ж это позор: я не поддамся! — твердил он, стараясь ознакомиться с этими призраками, как и трус силится, сквозь зажмуренные веки, взглянуть на призраки и чувствует только холод у сердца и слабость в руках и ногах. (*Обломов*, 291)²²

Tukaj pripovedovalec neposredno vrednoti dejanja Oblomova kot negativna (*трус*) za razliko od prvega dela romana, kjer dejanja lika vrednoti predvsem z ironijo. Kot osnovni vzrok za njegov neuspeh pa predstavlja prav romanjkanje poguma: »Недостало духа и не нужно было обижаться до дна души перед чиновником.« (*Обломов*, 294).

Kot posledica neodločnosti Oblomova se konča tudi njegovo razmerje z Olgo. Tako se konča tretji del romana — Oblomov obtiči v hiši vdove Pšenicine in se vrne k staremu načinu življenja.

V tem delu romana pripovedovalec vrednoti dejanja lika neposredno, na ideološkem nivoju.²³ Njegova nesposobnost je označena negativno, medtem ko je na frazeološkem nivoju vzpostavljena distanca med njunima perspektivama. Pripovedovalec v svojem govoru skoraj ne prehaja k perspektivi lika. Prav vzpostavitev te distance pa mu omogoča neposredno vrednotenje.

²¹ V prevodu: »Zdaj je podnevi in ponoči vsaka ura navzemala svojo podobo in je bila polna mavričnega soja ali pa je bila brezbarvna in mračna, kar se je ravnalo po tem, ali je tisto uro izpolnila Olgina navzočnost ali je minila brez nje in je zatorej potekala velo in pust.«

Vse to se je odražalo v njegovem bitju: v njegovi glavi je bila mreža vsakodnevnih, vsak hip utrinjajočih se misli, ugibanj, slutenj, muk, negotovosti, in vse to zaradi vprašanja, ali jo bo videl ali ne? Kaj bo rekla, kaj storila? Kako ga bo pogledala, kaj naročila, kaj vprašala, ali bo zadovoljna ali ne?« (*Oblomov* (CZ), 289).

²² V prevodu: » — Toda to je sramota: ne vdam se! — je zatrjeval in se skušal seznaniti s temi prividi, kakor se tudi strahopetec sili, da bi skoz stisnjene veke pogledal strahove, ter čuti samo mraz pri srcu in slabost v rokah in nogah.« (*Oblomov* (CZ), 416).

²³ Po Uspenskem se vrednostni odnosi med govornici na ideološkem nivoju izražajo s pomočjo neposrednih vrednostnih sodb, npr. z uporabo besed, ki imajo določeno vrednostno konotacijo. Prim: Boris Uspenski, n. d., 24-27.

5. Sovpadanje perspektiv znotraj ideala

V četrtem delu je s pripovedovalčeve perspektive podan potek dogajanja, ki vodi do Oblomove brezizhodne finančne situacije, ki jo kasneje reši Štolc, do Oblomove poroke z vdovo Pšenicino in smrti Oblomova.

V zadnjem delu se vrednotenje Oblomova v pripovedovalčevem govoru pojavlja zgolj ob prehodih k perspektivam drugih likov. Tako je na primer v pripovedovalčevem govoru Oblomov vrednoten s perspektive vdove Pšenicine:

*Илья Ильич ходит не так, как ходил ее покойный муж, коллежский секретарь Пшеницын, мелкой, деловой прытью, не пишет беспрестанно бумаг, не трясется от страха, что опоздает в должность, [...]. (Обломов, 312)*²⁴

Positivna vrednostna sodba s perspektive vdove Pšenicine, ki pripada svetu starih vrednot, spet kaže na pozitiven odnos pripovedovalca do likovih idealov, ki pa v realnem svetu nimajo več svojega mesta. Okolje, v katerem začne bivati Oblomov po poroki z vdovo Pšenicino, je namreč negativno vrednoteno v govorih Štolca in Olge, likov, ki edina delujeta v realnem okolju racionalno in uspešno. Hkrati s tem pripovedovalec v svojem govoru spet podaja vrednostno sodbo o življenju Oblomova s perspektive, ki sovпада s perspektivo Oblomova. Podobno kot prej njegov sanjski svet mirnega življenja (Sen Oblomova), je njegovo bivanje po poroki z gospodinjo v pripovedovalčevem govoru opisano kot ideal mirnega življenja, v katerem je lenobni mir osrednji element sreče:

*Все тихо в доме Пшеницыной. Войдешь на дворик и будешь охвачен живой идиллией: Куры и петухи засуетятся и побегут прятаться в углы; собака начнет скакать на цепи, заливаясь лаем. (Обломов, 383)*²⁵

S stališča likov, ki v romanu predstavljajo sodoben, racionalen in aktiven način življenja (Štolc, Olga), so zadnja leta Oblomovega življenja označena kot propad, pripovedovalec se s prehodi k perspektivi vdove Pšenicine vrednostno opredeljuje za njegove vrednote in ideale.

Pripovedovalčev vrednostni odnos do lika in njegovih vrednot, razviden iz neposrednega vrednotenja in primerjave obeh govorov, kaže na razvoj pripovedovalčevega odnosa do lika.

V prvem delu romana, t. j. v predstavitvi Oblomovega življenja v realnem svetu in njegovega notranjega sveta, je odnos ambivalenten. Pripovedovalec s pomočjo prehodov k perspektivi Oblomova spaja obe perspektivi, takoj za tem pa z uporabo besed, ki ne morejo pripadati govoru junaka, vzpostavi distanco med obema perspektivama. Na ta način ironizira odnos Oblomova do zunanjega okolja. Hkrati s tem predstavi njegov notranji svet povsem s perspektive lika, predvsem v Snu Oblomova, kar kaže na pozitiven vrednostni odnos do likovih idealov.

V drugem delu romana, ko Oblomov poskuša spremeniti način življenja, se perspektivi pripovedovalca in Oblomova pogosto spajata (nepravi premi govor, notranji monolog), kar kaže na pozitiven vrednostni odnos pripovedovalca do lika. V prvih dveh delih romana se vrednostni odnos pripovedovalca do lika kaže predvsem na frazeološki ravni. S prehodom k perspektivi lika na ravni govora se hkrati kaže tudi pozitiven vrednostni odnos pripovedovalca do lika.²⁶

Neuspeh Oblomova, da bi do konca izpeljal svoj razvoj, njegova pasivnost in neodločnost, je v tretjem delu romana, ko Oblomov opusti svoja prizadevanja, v pripovedovalčevem govoru

²⁴ V prevodu: »Ilja Iljič ne hodi tako, kot je hodil njen rajni mož, kolegijski tajnik Pšenicin, z drobno delavno naglico, ne piše neprestano aktov, se ne trese od strahu, da zamudi v pisarno, [...]« Oblomov (CZ), 443.

²⁵ V prevodu: »V hiši Pšenicine je vse tiho. Če stopiš na dvorišče, te objame živa idila: kokoši in petelini se vznemirijo in zbeže za vogal; pes se zažene na verigi in silovito zalaja; [...]« Oblomov (CZ), 538.

²⁶ Po Uspenskem sta frazeološki in ideološki nivo dela neločljivo povezana, saj je govor v literarnem delu edino sredstvo izražanja perspektiv. Prim: Boris Uspenski, n. d., 27.

neposredno ovrednoten. Ob distanci obeh govorov pripovedovalec neposredno negativno ovrednoti nesposobnost lika (strahopetec).

V zadnjem delu romana, ko Oblomov najde življenje, ki v veliki meri ustreza njegovemu idealu mirnega in brezskrbnega življenja, vrednostni odnos do Oblomova ni izražen neposredno. Medtem ko je v govorih Olge in Štolca, predstavnikih naprednega okolja nove Rusije, življenje Oblomova označeno kot propad, pripovedovalec v svojem govoru ob vrednotenju tega bivanja spet v veliki meri prehaja k perspektivi Oblomova.

Preučitev perspektiv v romanu nam razkriva odnose med posameznimi nosilci govora. Na frazeološkem nivoju (uporaba različnih jezikovnih sredstev, ki kažejo na perspektivo določenega nosilca) se s tem razkrijejo odnosi med govori različnih literarnih subjektov. Zbliževanje pripovedovalčeve in likove perspektive na frazeološkem nivoju, če ni uporabljeno kot sredstvo ironizacije, nastopa v delu kot znak pozitivnega vrednostnega odnosa med obema nosilcema govora. Na osnovi takšnega razvoja odnosa lahko sklepamo, da pripovedovalec v svojem odnosu do Oblomova ne soglaša popolnoma z racionalističnimi pogledi, ki jih v romanu zastopata lika Štolca in Olge. Kljub kritičnemu odnosu do pasivnosti in neodločnosti Oblomova, pripovedovalčeva perspektiva delno sovпада tudi z oblomovskim idealom stare patriarhalne Rusije. Oblomov je s pripovedovalčeve frazeološko-ideološke perspektive v okviru svojih vrednot in idej predstavljen pozitivno, njegova negativno označena pasivnost in neodločnost pa je predstavljena kot rezultat ciklične ujetosti v svet starega. Kot tak je Oblomov s perspektive zunanjega sveta obsojen na propad (bolezen in smrt), znotraj idejnega sveta stare Rusije pa mu ostane možnost doseči svoj ideal (brezskrbno mirno življenje do smrti).

Dominantnost pripovedovalčeve perspektive oziroma njen osrednji položaj v strukturi dela predstavlja pripovedovalčevo idejno opredelitev kot osrednjo idejo dela. Na osnovi takšne organizacije dela lahko sklepamo tudi na ideološko opredelitev avtorja, ki v delu prek dominantne pripovedovalčeve perspektive izraža svoj odnos do idej preteklosti in sodobne ruske družbe: nostalgijo za izgubljenim mirom in udobjem preteklosti in nujnost aktivnega razumskega delovanja v ruski družbi na začetku šestdesetih let.

Блаж Подлесник

УДК 821.161.1.09 Гончаров И.А.

РЕЗЮМЕ

**ИДЕОЛОГИЧЕСКИ-ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКАЯ ТОЧКА ЗРЕНИЯ
РАССКАЗЧИКА В ОТНОШЕНИИ К ГЕРОЮ В РОМАНЕ
И.А. ГОНЧАРОВА «ОБЛОМОВ»**

В статье рассматривается вопрос идеологического отношения рассказчика к герою в романе И. А. Гончарова „Обломов“, в частности, проанализированы идеологические точки зрения рассказчика и героя в планах оценки и фразеологии. Идеологическое отношение рассказчика к герою и его мировоззрению меняется вместе с опытом эволюции героя.

Частичным совпадением точек зрения рассказчика и героя в плане фразеологии эксплицируется ироническое отношение повествователя к образу жизни героя и положительное отношение к идеалам

героя (см. ч. 1, гл. IX «Сон Обломова» и ч. 4, гл. 1). Вместе с решением героя изменить образ жизни меняется и оценка рассказчика. Совпадение точек зрения в планах оценки и фразеологии указывает на позитивное отношение к герою, но невозможность героя реализовать свое намерение оценивается рассказчиком отрицательно.

В соотношении слова рассказчика и слова героя отражается отрицательное отношение автора к герою в рамках реальной жизни и положительное отношение к прошлому, к идеалам старой патриархальной России.